

11.1. უნაღლო ანგარიშსწორების როლი ეკონომიკაში

ფულის მოძრაობას, რომლის დროსაც ფული ასრულებს თავის ფუნქციებს, ფულის მიმოქცევა ეწოდება. ფულის მიმოქცევა უზრუნველყოფს საქონლისა და მომსახურების რეალიზაციას ანგარიშსწორების გზით და ემსახურება კაპიტალის წრებრუნვას. ფულის მიმოქცევა ხდება ნაღდი და უნაღლო ფორმით.

ნაღდი ფულის მოძრაობა ხდება მეტწილად საცალო საქონელბრუნვაში და ამ დროს ფულის მიმოქცევის საშუალებას წარმოადგენს რეალური ფულადი ნიშნები, რომელთაც გადამხდელი გადასცემს მომწოდებელს მიღებული საქონლის ან მომსახურების სანაცვლოდ.

რაც შეეხება უნაღლო ფულის მიმოქცევას – ესაა იმავე გადახდების განხორციელება და კაპიტალის მოძრაობა, რომლებიც უზრუნველყოფილია საბანკო ანგარიშებზე არსებული ფულადი სახსრების მეშვეობით. უნაღლო ანგარიშსწორების განხორციელების საფუძველია ერთი საბანკო ანგარიშიდან მეორეზე ფულადი სახსრების გადარიცხვა (ტრანზაქცია) ან ურთიერთჩათვლები. უნაღლო ანგარიშსწორების მექანიზმს წარმოადგენს ბანკების მიერ განხორციელებული გადახდები კლიენტების დავალების საფუძველზე, რაც ხორციელდება მათი ანგარიშებიდან სახსრების ჩამოწერით და მითითებულ ანგარიშზე ჩარიცხვით (გადარიცხვით). ჩარიცხვა ხდება იმ შემთხვევაში, თუ მითითებული ანგარიში არის იმავე ბანკში, ხოლო თუ ანგარიში არის სხვა ბანკში, ხდება გადარიცხვის ოპერაცია, რასაც დავალების მიმღები ბანკი ახორციელებს საკორესპონდენტო ანგარიშის, უფრო სწორად, საკორესპონდენტო ურთიერთობათა სისტემის მეშვეობით.

მიუხედავად არსებითი განსხვავებისა, ნაღდი და უნაღლო ფულადი ბრუნვა მჭიდროდაა დაკავშირებული ერთმანეთთან. ნაღდი ფული ტრანსფორმირდება უნაღლო ფულად და, პირიქით, მუდმივად და ყოველგვარი შეფერხებების გარეშე. მაგალითად, ფიზიკურმა პირმა თავისი საბარათე ანგარიშიდან გამოიტანა ნაღდი ფული, რომლითაც შეიძინა საქონელი სუპერმარკეტში. თავის მხრივ, სუპერმარკეტმა ინკასაციის საშუალებით შეიტანა ნაგაჭრი ფული თავის ანგარიშზე, საიდანაც მეორე დღეს ნაწილი გადარიცხა, ნაწილი კი გამოიტანა ნაღდი სახით და ა.შ. ეს პროცესი ძალიან ჰგავს წყლის მიმოქცევას ბუნებაში მისი სხვადასხვა ფორმით, როცა იგი წვიმის სახით მოდის, ორთქლდება, ღრუბლებად იქცევა, მერე ისევ წვიმად და ა.შ.

ნაღდი და უნაღლო ფულის მიმოქცევის ერთიანობა ასევე იმითაც ვლინდება, რომ ორივე მათგანი ქმნის ერთიან ფულად მასას, რომელიც, თავის მხრივ, ცენტრალური ბანკის მხრიდან რეგულირების ობიექტს წარმოადგენს.

უნაღლო ანგარიშსწორება მოიცავს ეკონომიკურ სუბიექტებს შორის არსებულ ყველა სფეროს: ეროვნული პროდუქტის განაწილება, პროდუქციისა და მომსახურების რეალიზაცია, კრედიტების გაცემა და დაფარვა და ა. შ. და ამ პროცესში მონაწილეობს ყველა: სახელმწიფო, საბანკო და ფინანსური სფერო, კომპანიები და მოსახლეობა.

ნაღდ და უნაღლო ანგარიშსწორებებს შორის შესაბამისობა და პრიორიტეტულობა იცვლებოდა საგადამხდელო-საანგარიშსწორებო ურთიერთობათა სრულყოფასთან ერთად. XX საუკუნის დასაწყისამდე გადახდების უმრავლესობა ნაღდი ფორმით ხორციელდებოდა. მას შემდეგ ნაღდი ანგარიშსწორების ხვედრითი წილი სულ უფრო მცირდებოდა და დღეისათვის წამყვანი საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში მასზე მთლიანი ანგარიშსწორებეთა 10%-ზე ნაკლები

მოდის. უნაღლო ანგარიშსწორებების პოპულარიზაციის ახალი იმპულსი გახდა საბანკო ოპერაციების ავტომატიზაცია და ელექტრონული გადახდების დანერგვა, რომელიც განსაკუთრებით განვითარდა **XX** საუკუნის 70-80 წლებიდან და დღეს უკვე მათ გარეშე წარმოდგენილია საბანკო ბიზნესი.

უნაღლო ანგარიშსწორებები ფულადი სახსრების ნაღდ ბრუნვასთან შედარებით ხასიათდება მთელი რიგი უპირატესობებით, რომელთა შორის აღსანიშნავია:

- როგორც ეკონომიკური სუბიექტების, ისე ცენტრალური ბანკისა და კომერციული ბანკებისათვის ხარჯების შემცირება, რომლებიც დაკავშირებულია ნაღდი ფულის დაბეჭდვასა და მიმოქცევასთან (შენახვა, გადაზიდვა, გადათვლა (ფულის ფორმირება);
- ანგარიშსწორების დაჩქარება პროცესის ყველა მონაწილისათვის;
- ურთიერთვალდებულებათა ჩათვლის (კლირინგი) შესაძლებლობა;
- ყალბ ფულთან დაკავშირებული თაღლითობის რისკის არარსებობა;
- საერთაშორისო ანგარიშსწორების გამარტივება;
- ანგარიშსწორება გაადვილებულია მათი უნიფიცირების გზით – სახეზეა უნაღლო ანგარიშსწორებათა უნივერსალური ფორმები და ერთიანი საგადახდელო დოკუმენტები;
- დადებითი გავლენა როგორც ცალკეული ეკონომიკური სუბიექტების სამეურნეო საქმიანობაზე, ისე მთლიანი ნაციონალური პროდუქტის ფორმირებასა და ბიუჯეტის შემოსავალ-ხარჯების კონტროლზე;
- გადახდების განხორციელებისას მონაცემთა დამუშავების ტექნიკური საშუალებების ფართოდ გამოყენება;
- სახელმწიფოს მხრიდან ფულადი ნაკადების შეფასების, დაგეგმვისა და რეგულირების გაადვილება;
- კომერციულ ბანკებში ფულადი რესურსების კონცენტრაცია და ამდენად, საკრედიტო რესურსების ზრდა.

გამომდინარე უნაღლო ანგარიშსწორების მნიშვნელობიდან, ქვეყნის საგადახდელო სისტემის ორგანიზებაში იგი წარმოადგენს სახელმწიფო პოლიტიკის განსაკუთრებული ზრუნვის ობიექტს. უფრო მეტიც, უნაღლო ანგარიშსწორების სისტემა სცდება ერთი კონკრეტული ქვეყნის გეოგრაფიულ საზღვრებს და მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციისა და მსოფლიო ფინანსურ ბაზრებზე ნაციონალური ეკონომიკის დამოკიდებულების ზრდის კვალობაზე საგადახდელო სისტემების უსაფრთხოებისა და საიმედოობის საკითხები საერთაშორისო მნიშვნელობას იძენს.

11.2. უნაღლო ანგარიშსწორების ორგანიზების ზოგადი დებულებები

გამომდინარე ფულადი სახსრების რაციონალური გამოყენების ინტერესიდან, სახელმწიფო ახორციელებს უნაღლო ანგარიშსწორების ორგანიზებას, ქმნის მისი ფუნქციონირების სამართლებრივ საფუძვლებს. **უნაღლო ანგარიშსწორების სისტემა** – ესაა ანგარიშსწორებათა ორგანიზების პრინციპების ერთობლიობა, რომელთა შორის აღსანიშნავია: